

Geactualiseerd Atelierbeleid 2018-2020

Gemeente Maastricht

INHOUDSOPGAVE

1. Inleiding	p.3
2. Analyse actuele situatie	p. 4
2.1 Beleidskaders gemeente Maastricht	p. 4
2.2 Huidig atelierbeleid gemeente Maastricht	p. 5
2.3 Behoeftenonderzoeken	p. 5
3. Uitgangspunten en doelstellingen atelierbeleid	p. 7
3.1 Culturele carrières mogelijk maken	p. 7
3.2 Startend professioneel creatief talent faciliteren	p. 8
3.3 Mengvormen en experiment mogelijk maken	p. 8
3.4 Meerwaarde voor de omgeving creëren	p. 9
4. Uitwerking: de drie pijlers van doelrealisatie	p. 10
4.1 Bewaken van betaalbaarheid en continuïteit	p. 10
4.2 Actief sturen op doorgroei	p. 11
4.3 Het realiseren van een mix van functies en doelgroepen	p. 12

Bijlagen:

Bijlage 1: Overzicht van het aanbod van atelierruimte

Bijlage 2: Verslag werkbezoeken

Bijlage 3: Rapport behoeftenonderzoek starters en recent afgestudeerden

Bijlage 4: Rapport behoeftenonderzoek zittende huurders

1. INLEIDING

Maastricht is een stad in ontwikkeling, gebouwd op het fundament van een rijke erfgoedcollectie en met een zeer dynamisch cultureel segment. Een stad die heeft gekozen zich niet alleen te presenteren als internationale kennis- en universiteitsstad, ontmoetingsstad, maar ook als complete cultuurstad. Centraal in deze ambitie staat de groei van nieuwe- en de versterking van bestaande culturele en creatieve ondernemingen en initiatieven vanuit de eigen kunstvakopleidingen. Door het internationale karakter van de stad, de internationaal georiënteerde kenniseconomie en de aanwezigheid van kunstvakonderwijs in de breedste zin is er ruimte voor cross-over, mix en mengvormen.

Voorwaardelijk voor het zijn van een complete cultuurstad en stad van culturele carrières is echter een rijke culturele infrastructuur die routes creëert voor het starten, groeien en versterken van cultuur. Het hebben van een atelierbeleid dat ateliers beschikbaar, aantrekkelijk en betaalbaar houdt is met het oog op de uitgesproken ambities dus onmisbaar¹. Om te zorgen dat het atelierbeleid actueel en relevant blijft, dient dit geactualiseerd en vastgesteld te worden. De huidige lastgevingovereenkomst dateert uit 1999 (Collegebesluit 15 juli 1999) en geconstateerd kan worden dat de uitsluitend kwantitatieve afspraak die hierin is vastgelegd niet aansluit bij de feitelijk realisatie van ook kwalitatieve prestaties zoals die sindsdien (in een periodiek overleg met het gemeentebestuur) door SAM worden gerealiseerd. In dit verband dient de bijdrage van Stichting Ateliers Maastricht (SAM) aan een actueel en consistent atelierbeleid vermeld te worden, zoals deze ook in de lastgevingovereenkomst is benoemd. Deze bijdrage ontstijgt de realisatie van 150 betaalbare ateliers voor beeldend kunstenaars waartoe het in 1999 vastgestelde atelierbeleid zich beperkt. In aanvulling op het voorliggende vast te stellen geactualiseerde atelierbeleid zal de lastgevingovereenkomst zoals deze in 1999 is opgesteld worden vervangen door een meerjarige subsidiebeschikking (cf. de Kunstplanperiode) met in een jaarlijkse subsidiebeschikking te vervatten prestatieafspraken tussen de gemeente Maastricht en SAM. De basis voor deze prestatieafspraken ligt in de doelen en doelrealisatie zoals beschreven in dit beleid.

Uitgangspunt voor het geactualiseerde atelierbeleid sluit aan bij de hoofddoelstelling van SAM om het professionele culturele veld van Maastricht van voldoende adequate werkplekken te voorzien en daarmee te functioneren als één van de belangrijke schakels in de serie culturele ketens binnen de infrastructuur van het culturele veld. Niettegenstaande de positieve impuls die door de jaren heen aan het culturele- en creatieve klimaat en de stad is gegeven, evenals de schakeling die er reeds is, is er vraag naar meer aansluiting bij het integraal kunst- en cultuurbeleid, economisch beleid, ruimtelijk beleid en broedplaatsenbeleid.

Met het geactualiseerde atelierbeleid gaan we daarom onderzoeken of en hoe wij verder kwalitatief kunnen sturen op ateliers. Dit op basis van de volgende doelen:

1. Culturele carrières mogelijk maken
2. Professioneel creatief talent faciliteren
3. Mengvormen en experiment mogelijk maken
4. Meerwaarde voor de omgeving creëren

Deze vier doelen worden ondersteund door drie pijlers die de realisatie hiervan mogelijk maken, te weten het bewaken van betaalbaarheid en continuïteit van ateliers; blijvend sturen op doorgroei; het realiseren van een mix van functies en doelgroepen. Om tot het geactualiseerde atelierbeleid te komen zijn in samenwerking met SAM een aantal stappen gezet, namelijk een overzicht van het aanbod van atelierruimte (bijlage 1), werkbezoeken bij vergelijkbare atelierstichtingen (bijlage 2) en het behoeftenonderzoek onder zowel studenten en recent afgestudeerden als de huidige huurders (bijlage 3 en 4).

---

¹ Marktconforme prijzen op de commerciële verhuurmarkt voor ateliers zijn onbetaalbaar voor professionele kunstenaars. Om deze belangrijke groep te behouden voor de stad faciliteren we een gedeelte van de vraag met subsidie. Door als gemeente via een uitvoeringsorganisatie, te weten SAM, een adequate infrastructuur ateliers aantrekkelijk te maken en duurzaam in stand te houden en te exploiteren worden de makers in staat gesteld hun energie te richten op het maken van hun creatief product.

2. ANALYSE ACTUELE SITUATIE

2.1 Beleidskaders gemeente Maastricht

Er zijn een aantal beleidskaders die van toepassing zijn op het atelierbeleid, namelijk het cultuurbeleid (*Cultuur, een rol van betekenis* en *Culturele carrières*), het economisch beleid (*Made in Maastricht*) en het ruimtelijk beleid (*Structuurvisie* en actief woonbeleid).

Uitgangspunten Cultuurbeleid

Uit: *Cultuur, een Rol van Betekenis* en *Maastricht, Culturele Carrières*.

- Maastricht is een van de negen steden in Nederland met een nagenoeg volledige culturele infrastructuur inclusief het complete kunstvakonderwijs.
- Deze rijke infrastructuur maakt dat Maastricht een relatief groot aantal ateliers heeft waarvan een relatief groot aantal permanent is. Permanente ateliers zijn belangrijk voor de continuïteit.
- De aanwezigheid van het volledige kunstvakonderwijs maakt dat Maastricht een verantwoordelijkheid heeft richting pas afgestudeerden. Voor alle kunstenaars maar met name pas afgestudeerden is de betaalbaarheid van ateliers zeer belangrijk. Om die reden is het vanuit Cultuur wenselijk om in tijdelijke ateliers te voorzien.
- De rijke infrastructuur maakt ook dat Maastricht een verantwoordelijkheid heeft richting professioneel talent en hen in een atelier voorziet.
- Het internationale karakter van de culturele sector maakt dat Maastricht het tijdelijk verblijf van betrokken internationale medewerkers en onderzoekers vereenvoudigt middels een *residency*-plan.
- Tot slot biedt de rijke infrastructuur de mogelijkheid, zo niet de verplichting, om in plaats van een groep individuele instellingen nu als een serie culturele ketens te functioneren. De verschillende instellingen moeten nadrukkelijker hun onderlinge functie afstemmen, zodat het cultureel aanbod niet uit een verzameling losse activiteiten bestaat maar eerder uit samenhangende culturele routes (*culturele carrières*). Concreet betekent dit dat SAM zich - met haar belangrijke productiefunctie - nauw verhoudt tot het kunstvakonderwijs, de presentatie-instellingen en de (culturele) evenementen in de stad.

Uitgangspunten Economisch Beleid

Uit: *Made in Maastricht*

- Stimuleren van creatieve industrie: ruimte bieden voor ateliers en broedplaatsen (in combinatie met een economisch programma ter bevordering van ondernemerschap) is essentieel voor innovatie en bedrijvigheid.
- Creatieve ondernemers vestigen zich graag op de diverse locaties in de binnenstad die binnen handbereik komen. De binnenstad wordt op die manier een stuk aantrekkelijker voor de bezoekers. De ondernemers gaan zelf aan de slag met de panden en maken creatieve broedplaatsen die weer anderen inspireren. Zij kunnen gebruik maken van ondernemersondersteuning op maat, maar zoeken daarin vooral hun eigen weg. Waar mogelijk is er een netwerk van coaches van meer gevestigde ondernemers.
- Binnen ateliers en broedplaatsen wil Maastricht vanuit Economie potentiële groeiers méér faciliteren.

- Door de demografische transitie en economische structuurverschuivingen komen steeds meer locaties en terreinen leeg te staan of moeten langer op ontwikkeling wachten. Dit biedt ruimte voor creatieve bedrijven en kansen voor culturele experimenten.
- Faciliteren van werkruimte en ateliers op een flexibele wijze (qua tijd en geografisch)
- Vanaf 2012 en tot en met 2020 zal in het bijzonder de sterk groeiende creatieve sector, hoofdzakelijk MKB en ZZP'ers, ruimte krijgen om zich organisch door te ontwikkelen. Initiatieven voor flexibele werkruimte ontwikkelen zich weliswaar in een stagnerende conjunctuur sneller, omdat vastgoed anders niet meer gevuld raakt. De factor ontmoetingsplaats en showcase is echter onder louter marktcondities moeilijker te realiseren en daarom ligt hier een interessante rol voor de gemeente: het uitspelen van de bestaande locaties of voorraden biedt een uitgelezen kans om in het hart van de stad het creatieve potentieel van de sector uitstekend zichtbaar te maken en het vestigingsklimaat, vooral voor jonge afgestudeerden, duurzaam te versterken.
- Binnen Maastricht LAB wordt geëxperimenteerd met nieuwe vormen van stadsontwikkeling zoals broedplaatsen.

2.2 Huidig atelierbeleid gemeente Maastricht

In 1999 heeft de gemeente Maastricht het atelierbeleid in de lastgevingsovereenkomst vastgesteld, dat tot op heden primair een 'instandhoudingbeleid' is. De aan SAM gegeven doelstelling, zoals vastgelegd in de lastgevingsovereenkomst, was het voorzien in betaalbare werkruimtes (ateliers) voor beeldend kunstenaars in de gemeente Maastricht. SAM tracht hiertoe gebouwen in eigendom, in huur, in gebruik of in beheer te krijgen die geschikt zijn voor deze doelstelling, met de gemeente Maastricht als belangrijkste partner. Daarnaast is in de overeenkomst opgenomen dat het beleid van SAM primair is gericht op de wijze van inschrijving, toekenning en roulering van de beschikbare ateliers aan beeldend kunstenaars en de wijze waarop het beheer, waaronder ook klein onderhoud verstaan wordt, gedaan dient te worden. Opvolgend op de lastgevingsovereenkomst, heeft SAM sinds 1999 –in goed overleg met de gemeente (bestuurlijk en ambtelijk) en o.a. de kunst(opleidingsinstituten)- naast het z.g. 'instandhoudingbeleid' een substantieel aantal meer "inhoudelijke" beleidsacties uitgevoerd. Zonder volledig te willen zijn kunnen hier worden genoemd: (1) extra aandacht voor de positie van starters door starterateliers; voorinschrijving starters en starterkortingen, (2) het onderzoeken naar en in de praktijk de opstart van een residentiebeleid (residenties Van Eyck Theresiaplein en gasthuizen Seringenstraat); (3) deelname aan het samenwerkingsproject AINSI en het sociale project SAM SAM aan de Anjelierenstraat, (4) medekartrekker aan totstandkoming van het te realiseren muziekgebouw Bankastudio's, (5) projectruimtes in de SAM-Decorfabriek en de AINSI-hallen; (6) ondersteuning van het crowdfundingproject Space Maastricht (aankoop van kunst van getalenteerde, meest startende kunstenaars, (7) het organiseren van een relevant netwerk.

SAM beheert eind 2016 een bestand van 189 ateliers ten behoeve van 182 huurders c.q. kunstinstellingen. Er was op dat moment een wachtlijst bestaande uit 89 kunstenaars/-instellingen. De gemiddelde contractduur, berekend aan de hand van het doorsnee atelierbestand, bedraagt 5,9 jaar. De instroom, de doorstroom en uitstroom vertonen, gemiddeld genomen, in de loop van een beleidsperiode een redelijk consistent beeld. Als we het jaar 2016 nemen is het volgende beeld te zien: de instroom (nieuwe huurders) was in totaal 22. De doorstroom (verhuizingen binnen het bestaande atelierbestand van SAM) was in totaal 23, met als voornaamste reden *reshuffling* van de atelierpanden. De uitstroom (kunstenaars die niet langer bij SAM huren) bedroeg 33, met als voornaamste reden verhuizing naar buiten gemeente Maastricht, beroepspraktijk aan huis of beëindiging van verhuur van het betreffende pand. Ook financiële draagkracht kan reden zijn voor uitstroom. Daarnaast hebben sinds 2016 een aantal ontwikkelingen binnen het atelierbestand plaatsgevonden zoals het uitbreiden van de tijdelijke woonateliers in samenwerking met gemeente Maastricht en woningstichting Woonpunt. Met name bij de starters zijn deze woonateliers erg in trek.

2.3 Behoeftenonderzoeken

In opdracht van de gemeente Maastricht en SAM zijn er in 2017 en 2018 behoeftenonderzoeken uitgevoerd door Unipartners onder zowel het zittende huurderbestand van SAM (2018) als studenten en recent afgestudeerden van de kunstvakopleidingen in Maastricht (2017). Uit deze onderzoeken blijkt een groot aantal overeenkomsten tussen de twee onderzoeksgroepen, maar ook een aantal verschillen.

Beroepspraktijk

Van zowel de zittende huurders als de studenten en recent afgestudeerden heeft het merendeel een HBO-kunstopleiding gevolgd, waarvan de meerderheid in de richting autonome beeldende kunst. Van de zittende huurders heeft zo'n 72% deze opleiding in Maastricht gevolgd en beoefent de meerderheid hun beroepspraktijk als kunstenaar al meer dan drie jaar uit. Opvallend is dat van de starters 64% aangeeft van plan zijn om na het afstuderen in Maastricht een beroepspraktijk als kunstenaar te starten. Daarmee wordt tevens gewezen op nut en noodzaak van een consistent atelierbeleid. Daar tegenover staat een percentage van circa 36% dat aangeeft niet van zins is om een beroepspraktijk in Maastricht op te starten. De voornaamste redenen hiervoor zijn een gebrek aan productiehuizen en -werk voor beginnende kunstenaars.

Gewenste huurtermijn en doorstroom

De zittende huurders geven aan een duidelijke voorkeur te hebben voor een huurperiode van onbepaalde tijd – maar liefst 97% van de zittende huurders stelt een atelier graag voor onbepaalde tijd te huren. Zij verwachten daarnaast in de nabije toekomst (komende drie jaar) hun beroepspraktijk voort te zetten in een atelier van SAM (97,9%), echter zegt 61% niet te verwachten binnen SAM door te stromen. Starters geven aan zekerheid belangrijk te vinden en een voorkeur te hebben voor een contact voor onbepaalde tijd, mits de mogelijkheid bestaat om maandelijks op te zeggen.

Betaalbare huurprijzen

De grote meerderheid van het zittende huurderbestand geeft aan zich niet voor te kunnen stellen binnen een tijdsbestek van 5 jaar marktconforme prijzen te kunnen betalen voor een commercieel atelier (94%). Het maximale budget dat zij te besteden hebben aan een atelier is gemiddeld 218 euro, waarbij bedragen tussen 150 en 250 euro het meest voorkomen. Hier is een duidelijk verschil te zien met de starters, die voornamelijk aangeven maximaal 150 euro te besteden te hebben, waarbij de grootste groep een maximumbudget heeft tussen de 100 en 150 euro. Zowel de zittende huurders als de starters geven aan dat voor hun de betaalbaarheid van een atelier het belangrijkste vereiste is aan een atelier. Daarnaast is ook zekerheid belangrijk; een huurcontract biedt voor beide groepen meer zekerheid dan antikraak verhuur en betaalbaarheid is van belang vanwege de onzekere inkomenssituatie van veel kunstenaars.

Mengvormen en samenwerking

Als het aankomt op behoeften met betrekking tot samenwerking, mengvormen en mix van huurders is er een duidelijk verschil te zien tussen zittende huurders en starters. Van de zittende huurders geeft 78% te denken dat het voor de eigen beroepspraktijk van meerwaarde is om een atelier te huren in een gebouw waar meerdere kunstenaars een atelier hebben, met name vanwege het sociale aspect en kennisdeling. Daarnaast is er voornamelijk een voorkeur van het delen van een gebouw met kunstenaar buiten het eigen kunstdiscipline, bij voorkeur wordt er gedeeld met het beeldende discipline. Opvallend is echter dat de zittende huurders het liefste in een gebouw zitten met ervaren kunstenaars of een combinatie van ervaren kunstenaars en starters.

De meerderheid van de starters geeft aan een voorkeur te hebben voor een gebouw met meerdere ateliers waar alleen starters in hun beginfase in mogen. Er is veel behoefte aan het samen doormaken van het proces van zelfontplooiing en ondersteuning van elkaar. Het creëren van een *community* wordt hierbij veel genoemd. Ook vindt de meerderheid van de starters het wenselijk om een atelier te delen bij voorkeur met kunstenaars en ondernemers van andere sectoren. Dit in tegenstelling tot de zittende huurders, waarbij 85,5% het niet prettig zou vinden om een atelierruimte te delen.

Meerwaarde voor de buurt

Hoewel in het behoeftenonderzoek bij de starters niet is gevraagd naar de behoefte om een bijdrage te leveren aan de directe omgeving op het sociaal-maatschappelijke of culturele vlak en er dus geen vergelijking mogelijk is, is dit wel gevraagd aan de zittende huurders. Ongeveer de helft van de zittende huurders vindt het belangrijk dat zij een bijdrage leveren aan de directe omgeving en dus meerwaarde hebben voor de omgeving. Ook vindt ongeveer de helft van de zittende huurders dat SAM zich naast de verhuur en het beheer bezig zou moeten houden met secundaire activiteiten die het culturele klimaat van de stad Maastricht bevorderen, waarbij met name wordt gedacht aan netwerkverbreding en evenementen.

3. UITGANGSPUNTEN EN DOELSTELLINGEN ATELIERBELEID

Maastricht kent een rijk kunstklimaat en biedt daarmee een essentieel element voor de creatieve, culturele stad, waarmee tegelijkertijd een belangrijke bijdrage aan de economie en het imago van de stad wordt geleverd. In dit licht is de aanwezigheid van kunstenaars in de stad zeer wenselijk en het creëren van een aantrekkelijk werkklimaat is daarbij onontbeerlijk. Hierbij dienen zowel de reeds gevestigde creatieven als de starter of recent afgestudeerde gefaciliteerd te worden. Dit vraagt om een proactief atelierbeleid, waarbij betaalbaarheid een belangrijke factor blijft maar er ook naar de toekomst gekeken wordt.

3.1 Culturele carrières mogelijk maken

Maastricht is één van de negen landelijke culturele brandpuntengemeenten met een nagenoeg volledig culturele infrastructuur en door de aanwezigheid van het volledige kunstvakonderwijs heeft Maastricht een bijzondere zorgplicht voor het creatieve talent dat de stad rijk is. Maastricht is de stad van culturele carrières, de stad om een culturele carrière te starten maar ook om deze voort te zetten en te vervolmaken. Een gesubsidieerd atelier speelt een cruciale rol in zowel het opstarten van een kunstenpraktijk als het op- en uitbouwen hiervan. In deze context dient een gesubsidieerd atelier breed te worden opgevat en in termen van mogelijkheden die het biedt voor zowel de professionele beoefening van de beroepspraktijk als ruimte voor zelfontplooiing. Dit houdt in dat het atelierbeleid verder gaat dan het voorzien in een fysieke ruimte waar praktische zaken gefaciliteerd worden. Het gaat hierbij ook om een productieklimaat waar artistieke samenwerking kan ontstaan en plaats is voor interactie en innovatie.

De nadruk ligt hierbij op culturele carrières in de breedste zin van het woord; we willen zowel startend professioneel creatief talent als reeds gevestigde professionele kunstenaars aan onze stad binden. Het toewijzingsbeleid van SAM richt zich dan ook op professioneel talent, dus talent met kunst als hoofdberoep. Hierbij dient de nuancering aangebracht te worden dat hybride arbeidsrelaties in de culturele sector door de vaak preciaire inkomenspositie van professionals in de kunst zowel gangbaar als noodwendig zijn. In 2016 signaleerde de Commissie Arbeidsmarktverkenning Cultuursector reeds relatief veel tijdelijke dienstverbanden in de cultuursector. Dit wordt nogmaals bevestigd door het Researchcentrum voor Onderwijs en Arbeidsmarkt (ROA) dat concludeert dat afgestudeerde kunstenaars pas na enkele jaren op de arbeidsmarkt vaker een baan hebben op het eigen opleidingsniveau en in de eigen richting². Ook is er een behoorlijke groep die buiten het kerndomein werkt of zelfstandige is. De lonen van zowel recent afgestudeerde kunstenaars als kunstenaars die langer gediplomeerd zijn liggen fors lager dan in andere sectoren, met name in de sub sector beeldende kunst³. Hieruit volgt dat ook voor kunstenaars die reeds geruime tijd een beroepspraktijk voeren de betaalbaarheid van een atelier van groot belang is voor hun culturele carrière.

Ook de kunstenaars die zich slechts tijdelijk in Maastricht vestigen willen we faciliteren omdat de (internationale) beroepsmobiliteit zorgt voor dynamiek, mobiliteit en uitwissing die op hun beurt netwerkvorming en de markt verbreden. Een voorbeeld hiervan is de samenwerking tussen SAM, de Jan van Eyck Academie en het stedelijk netwerk van culturele instellingen, bedoeld om internationale kunstenaars en professionals die tijdelijk (in opdracht van culturele instellingen) in Maastricht werken te faciliteren. Dit door onder meer het aanbod van short-stayvoorzieningen. Het internationale karakter van de culturele sector in Maastricht maakt daarnaast dat er behoefte is aan verblijfsateliers c.q. residenties waarbij internationale- en lokale kunstenaars elkaar ontmoeten. Ook in de verschillende behoeftenonderzoeken kwam dit naar voren; zowel de nog studerende kunstenaars en starters als de zittende huurders van SAM geven aan het prettig te vinden gebruik te kunnen maken van een *community* waarbinnen zij ondersteuning kunnen vinden en ruimte is voor ontmoeting en experiment.

² ROA Rapport: 'Van startend kunstenaar tot gevorderde: de loopbaanontwikkeling van kunstenaars in de eerste vijf jaren na afstuderen' (juli 2017)

³ ROA Rapport: 'Van startend kunstenaar tot gevorderde: de loopbaanontwikkeling van kunstenaars in de eerste vijf jaren na afstuderen' (juli 2017)

3.2 Professioneel creatief talent faciliteren

Door de aanwezigheid van het volledige kunstvakonderwijs en aanverwante creatieve opleidingen in de stad heeft Maastricht, zoals eerder gezegd, een bijzondere zorgplicht voor het professioneel talent dat in de stad (af)studeert. Maastricht is in verschillende opzichten een aantrekkelijke stad voor het starten van een culturele carrière; het is een compacte stad met een relatief grote diversiteit aan culturele instellingen. Dit wordt onderschreven door het behoeftenonderzoek onder studenten en recent afgestudeerden, waarin gesteld wordt dat Maastricht een compacte en overzichtelijke culturele infrastructuur heeft. Naast de vele gevestigde culturele instellingen zijn er nog vele niet ingevulde ruimtes en -posities waarin startend professioneel talent zich kan installeren. De notitie 'Cultuur, een rol van betekenis' omschrijft Maastricht als het speelveld, waar de Randstad een voortdurend examen betekent. Er kan in Maastricht geëxperimenteerd worden en er is de ruimte om te groeien en gedijen in een gastvrije en ontvangende stad.

Willen we dit startend creatief talent (ver)binden aan de stad en een pleisterplaats worden voor dergelijke nieuwe kunstenpraktijken, is het faciliteren van deze groep van groot belang. Om startend creatief talent niet alleen tijdelijk in de stad te ontvangen maar ook te verbinden en behouden, dient zelfontplooiing centraal te staan in deze facilitering. SAM speelt reeds in op deze mentaliteit door het aanbieden van starterateliers, starterkorting en de mogelijkheid tot voorinschrijving voor atelierruimte voor laatstejaarsstudenten aan het kunstvakonderwijs. Voorwaardelijk voor talentontwikkeling en behoud van creatieve starters is het faciliteren van voldoende beschikbare tijdelijke en voor starters betaalbare ateliers. De inspanningen van SAM zijn er in deze context dan ook op gericht de voorraad tijdelijke ateliers op voldoende niveau te brengen, waarbij de relatie met team Vastgoed (gemeente Maastricht) een gewichtige factor is. Hierbij dient opgemerkt te worden dat ook de gevestigde kunstenaars gefaciliteerd moeten worden in het uitvoeren van hun kunstpraktijk, ook met het oog op de inkomenspositie van kunstenaars en creatieven zoals benoemd in onder 3.1.

3.3 Mengvormen en experiment mogelijk maken

Er is steeds meer vraag naar experiment en het mogelijk maken van mengvormen van de verschillende kunstdisciplines en -uitingen. Ateliers kunnen hierbij een belangrijke rol vervullen wanneer zij functioneren als verzamelgebouwen en ontmoetingsplekken voor professioneel creatief talent. In deze mengvormen ligt ook de connectie met het broedplaatsenbeleid (2016), dat bijvoorbeeld AINSI definieert als een culturele broedplaats waar culturele ondernemers en kunstenaarsgroepen samenkomen om in een inspirerend klimaat hun werk te produceren en presenteren. Hierbij is het belangrijk om op te merken dat creatief talent werkzaam is binnen verschillende sectoren variërend van beeldende kunst, podiumkunsten, muziek, erfgoed, media en aanverwante creatieve sectoren zoals ICT en creatieve zakelijke dienstverlening. Ook in de ateliers en de ateliergebouwen kan 'gebroed' worden, samenwerking centraal staan en een mix van functies en doelgroepen plaatsvinden. Het behoeftenonderzoek wijst uit dat dit zowel bij de starters en recent afgestudeerden als de reeds zittende huurders bij SAM wordt gezien als iets waar wel degelijk behoefte aan is, maar met name bij starters. Dit betekent dat zowel de solitaire kunstenaar als de naar samenwerking zoekende kunstenaar gefaciliteerd moeten worden binnen het atelierbeleid. Desondanks is het zoeken naar verbinding met de ruimtelijke ontwikkeling van de stad van belang vanuit de achterliggende gedachte dat cultuur van betekenis kan zijn voor gebiedsontwikkeling en kwaliteit van leefomgeving.

Daarnaast komt uit de behoeftenonderzoeken naar voren dat er ook behoefte is aan het creëren van een community, waarbij verschillende vormen mogelijk zijn. De voorkeur lijkt uit te gaan naar het aanbieden van meerdere ateliers in dezelfde buurt of het concept van een doorganghuis. Hierbij kan Breda als voorbeeld dienen, waar "Burgerinitiatief STEK" (later "Stichting BRAAK!") en atelierstichting "CLIB" de Veilingkade gedurende 10 jaar mogen gebruiken om te voorkomen dat deze terreinen veranderen in 'blind spots'. De terreinen worden benut voor tijdelijke projecten: projecten die verrassen, inspireren of tot nadenken stemmen, zichtbaar voor de inwoners van de stad.

Een grote diversiteit aan ondernemers heeft zich gevestigd en maandelijks worden nieuwe initiatieven gepitcht. De initiatieven moeten aan een aantal criteria voldoen waaronder 'raakvlak met de creatieve industrie'. Verder heeft dit model de voorwaarden dat iedere huurder meebetaalt aan energie, water, toiletten, WI-FI, servicekosten e.d. en dat iedere huurder tijd steekt in STEK (verplichting). Bij weinig inzet voor STEK wordt de complete huur betaald; bij veel inzet voor STEK wordt de huurprijs gereduceerd. Met een vergelijkbaar initiatief zou geëxperimenteerd kunnen worden naar Maastricht.

3.4 Meerwaarde voor de omgeving creëren

Bewoners, ondernemers en bezoekers van de stad hechten steeds meer waarde aan een stedelijke omgeving met een florerend cultureel en creatief klimaat. Men realiseert zich dat een bloeiende culturele sector bijdraagt aan de identiteit van de stad en zorgt voor de nodige levendigheid. Naast de positieve invloed van kunst en cultuur op de kwaliteit van leefomgeving die leeft bij cultuurconsument zijn ook de cultuurproducenten zich bewust van de maatschappelijke impact van kunst. Met name een gedeelte van de nieuwe generatie kunstenaars richt zich op alle segmenten uit de samenleving. De stad en haar inwoners worden steeds vaker betrokken bij het produceren en tonen van kunst; een deel van de kunstenaars verhoudt zich steeds meer tot de dynamische stedelijke omgeving en –samenleving waarin zij opereren. Een andere groep kunstenaars floreert het beste wanneer zij zich in de rust van hun eigen atelier kan terugtrekken.

We willen het atelierbeleid bewuster inzetten om een meerwaarde te leveren aan de omgeving waarin zij zich bevinden. Dit kan op vele manieren: beeldvorming over gebied, verrijking van het voorzieningenaanbod, de mogelijkheid tot cultuurbeleving of de consumptie van creatieve producten, imago, vestigingsklimaat, bezoekklimaat, de waardeontwikkeling van vastgoed en werkgelegenheid. Hierbij is van belang dat deze meerwaarde aan de omgeving niet gelijk staat aan het verliezen van het autonome karakter van de kunstenaarspraktijk.

Een voorbeeld van het creëren van meerwaarde voor de omgeving is de samenwerking tussen SAM, woningbouwvereniging Woonpunt en gemeente Maastricht. Deze samenwerking richt zich op het beheer van woningen die ingericht zijn als woon-werkatelier en shortstayvoorzieningen. Daarnaast wordt ook actief de samenwerking met de actieve kaders in de buurten gezocht om vanuit de culturele invulling van SAM ook een impuls te geven aan de sociaal-maatschappelijke dynamiek van de buurt. Het is hierbij een mogelijkheid om per pand de keuze te maken voor een specifiek profiel gericht op de omgeving op sociaal, cultureel, ruimtelijk of economisch vlak. Op deze manier wordt er meerwaarde gecreëerd voor de omgeving, waardoor bepaalde stadsdelen en gebieden versterkt kunnen worden.

4. UITWERKING: DE DRIE PIJLERS VAN DOELREALISATIE

Deze vier doelen worden ondersteund door drie pijlers die de realisatie hiervan mogelijk maken, te weten het bewaken van betaalbaarheid en continuïteit van ateliers; blijvend sturen op doorgroei; het realiseren van een mix van functies en doelgroepen. Uit zowel de behoeftenonderzoeken als de gesprekken met SAM kwam naar voren dat betaalbaarheid cruciaal is binnen het atelierbeleid. Zoals eerder benoemd is de inkomenssituatie van kunstenaars onzeker, voor de starters en recent afgestudeerden evenzo als de kunstenaars die reeds langer gediplomeerd zijn. Hoewel deze drie pijlers alle drie van belang zijn voor het realiseren van de doelen onderliggend aan het atelierbeleid is betaalbaarheid dus cruciaal voor het starten en versterken van kunstenaarspraktijken. Dit betekent dat de rol van SAM en gemeente Maastricht in de eerste plaats faciliterend moet zijn, door middel van het aanbieden van betaalbare ateliers. Op basis van de input uit de behoeftenonderzoeken en focusgroepen worden betaalbaarheid en continuïteit van ateliers als voornaamste pijler benoemd – ook omdat zonder betaalbare ateliers de doorgroei en mix van functies en doelgroepen erg gecompliceerd zal zijn. Onderstaand worden de drie pijlers besproken en per pijler wordt aangegeven welke specifieke doelstellingen benodigd zijn om de vier eerder gestelde doelen te realiseren.

4.1 Bewaken van betaalbaarheid en continuïteit

Betaalbaarheid

Voor het voortbestaan van het atelierbeleid en daarmee Maastricht als één van de 9 culturele brandpunten van Nederland, is het noodzakelijk dat ateliers beschikbaar én betaalbaar zijn voor starters en willen we een bepaalde continuïteit blijven leveren. De betaalbaarheid en continuïteit van de ateliervoorraad wil de gemeente Maastricht dan ook blijven bewaken met SAM als belangrijke partner. De betaalbaarheid van atelierruimte voor starters is hierbij in eerste instantie essentieel. Het is echter reëel dat de betaalbaarheid van ateliers de komende jaren onder druk komt te staan door de aantrekkende economie, waardoor de druk op ruimtelijk programma's toeneemt. Tegen deze achtergrond is het zaak dat gemeente Maastricht en SAM zich blijven inzetten voor voldoende ateliers voor de professionele kunstenaars en creatieven. Hierbij speelt ook de grote mismatch tussen wat professioneel talent kan betalen en de werkelijke commerciële huurprijzen. Om ateliers breed toegankelijk te maken wordt door SAM-ateliers een bandbreedte van tarieven tussen de €26,- en €45,- (per m², per jaar), waarbij de panden die slechts voor een korte periode beschikbaar zijn verhoudingsgewijs goedkoper zijn. Hierbij is ook de oppervlakte van de ateliers variabel, van 16m² tot meer dan 100 m².

Uit zowel de behoeftenonderzoeken, de aanvullende focusgroepen als de gesprekken met SAM kwam naar voren dat ateliers betaalbaar moeten zijn om deze ook voor starters aantrekkelijk willen houden. Door de starters en recent afgestudeerden én de reeds zittende huurders wordt betaalbaarheid gezien als het belangrijkste vereiste voor een atelier. De grote meerderheid van het zittende huurderbestand geeft aan zich niet voor te kunnen stellen binnen een tijdsbestek van 5 jaar marktconforme prijzen te kunnen betalen voor een commercieel atelier (94%). Het maximale budget dat zij te besteden hebben aan een atelier is gemiddeld 218 euro, waarbij bedragen tussen 150 en 250 euro het meest voorkomen. Hier is een duidelijk verschil te zien met de starters, die voornamelijk aangeven maximaal 150 euro te besteden te hebben, waarbij de grootste groep een maximumbudget heeft tussen de 100 en 150 euro.

Continuïteit

Naast de diversiteit aan huurprijzen wordt ook sterk ingezet op een betaalbare diversiteit in het aanbod van ateliers om verschillende typen kunst en –kunstenaars te kunnen huisvesten. Het is niet te verwachten dat de continuïteit van de SAM-ateliers op korte termijn onder druk komt te staan; wel dient er aandacht te zijn voor het permanent hebben van een constante voorraad tijdelijke ateliers (i.e. tijdelijk vastgoed). Op het moment van schrijven beschikt SAM over 189 ateliers waarvan 78% 'permanent' door de gemeente Maastricht ter beschikking wordt gesteld aan SAM. Wanneer wij een zeker mate van continuïteit willen bieden moet er dus een constante voorraad aan zowel permanente- en tijdelijke ateliers beschikbaar zijn. Rekening houdend met de dynamiek van de stad en de vele stedelijke- en gebiedsontwikkelingen, dient er een ondergrens bewaakt te worden voor zowel de tijdelijke- als permanente atelierpanden. In de praktijk betekent dit dat wanneer een pand wegvalt, elders een nieuw pand dient te worden aangewezen.

Verdere uitwerking: betaalbaarheid en continuïteit

Om de ateliers betaalbaar te houden voor zittende huurders en betaalbaar te maken voor starters, evenals continuïteit te kunnen leveren dient er een plan van aanpak opgesteld worden, onderliggend aan het geactualiseerde beleid, waarin onderzocht en -concreet vastgelegd wordt hoe startend professioneel creatief talent het meest effectief gefaciliteerd kan worden. Hierbij ligt in eerste instantie de focus op het voorkomen van een mismatch tussen de huidige huurprijzen die SAM hanteert en het maximumbudget van starters. Door het creëren van een constante voorraad tijdelijk vastgoed zal de continuïteit niet onder druk komen te staan. Er kan op deze wijze ook meerwaarde voor de omgeving worden gecreëerd door een thematische of disciplinegerichte ontwikkeling te stimuleren en hiermee tegemoet te komen aan de behoeften van (met name) creatieve starters.

4.2 Sturen op doorgroei

Betaalbare ateliers zijn voor zowel startend- als gevestigd professioneel creatief talent een schaars product. Het aantrekken van de economie betekent dat gunstig geprijste ateliers in de stad dun gezaaid zijn. De eerlijkheid gebiedt te zeggen dat er keuzes gemaakt dienen te worden in de faciliterende functie van het atelierbeleid. Om deze reden is sturen op doorstroom noodzakelijk om de beschikbaarheid van ateliers te garanderen en ook nieuwe aanvragers (zoals recent afgestudeerden) een plek te kunnen bieden. Om culturele carrières mogelijk te maken is het daarom van belang om de binnen SAM gegroeide doorstroom (binnen SAM) en uitstroom (buiten SAM) te continueren. Dit met het oog op het garanderen van beschikbaarheid van voldoende ateliers en het bieden van plekken aan nieuwe aanvragers, zoals recent afgestudeerden en ook behoud van de beschikbaarheid van ateliers voor de gevestigde professionele kunstenaars. Zoals reeds opgemerkt in de analyse is er een gemiddelde uitstroom van circa 13% op jaarbasis in de beleidsperiode 2012-2016. De wachtlijst voor instroom bij SAM is in de praktijk gemiddeld maximaal drie maanden. Hierbij dient echter opgemerkt te worden dat de permanente ateliers aanzienlijk duurder zijn dan de tijdelijke ruimtes en dat de betaalbaarheid van de permanente ruimtes voor met name startende kunstenaars met een beperkt inkomen veelal problematisch is. Om leegstand binnen het bestand van SAM te voorkomen is het van belang het doorstroombeleid weloverwogen te blijven aanpakken. Op deze manier wordt ook voorkomen dat huurders die niet meer permanent bij SAM kunnen huren de tijdelijke ateliers in gebruik nemen, waardoor voor startend creatief professioneel talent geen ruimtes meer beschikbaar zijn.

Het dient dus opgemerkt te worden dat voor voldoende doorstroom een goede verhouding tussen tijdelijke- en permanente ateliers van groot belang is, waarvoor een substantiële voorraad aan tijdelijke ateliers nodig is. Het is een mogelijkheid om binnen het permanente atelierbestand te starten met een pilot voor een 'doorstroomhuis'. Naast het sturen op het beschikbaar hebben van meer tijdelijke ateliers, kan ook gestuurd worden op uitbreiding van de starterkorting. Ook is SAM doende om haar PR onder de kunststudenten te intensiveren, zodat deze aanstaande starters beter op de hoogte zijn van hun mogelijkheden bij SAM, zoals voorinschrijving in het eindexamenjaar.

Om meer grip te krijgen op door- en uitstroom, alsmede oneigenlijk gebruik te voorkomen, zijn de huurcontracten van SAM reeds aangepast. De huidige huur- en gebruikerscontracten hebben een maximale duur van 5 jaar, waarna een onafhankelijke verhuurcommissie bekijkt of verlenging van het contract met een periode van 5 jaar gerechtvaardigd is. Indien dit niet het geval is wordt het contract niet verlengd. Deze aanpassing van huurcontracten, gericht op het tegengaan van oneigenlijk gebruik en met een gebleken positief effect op doorgroei, heeft ertoe geleid dat het aantal contracten met deze hertoetsingsclausule per 1-1-2018 al 74% bedroeg. Het is te verwachten dat deze tendens zich in de toekomst voortzet. Om meer in te zetten op instroom en doorgroei zal de procedure om in aanmerking te komen voor een atelier (aan het begin van de culturele carrière) geactualiseerd worden, evenals de procedure voor de hertoets na het verstrijken van de eerste vijf jaar. Daarnaast wordt er overwogen om een inkomenstoets in te voeren.

Wanneer gekeken wordt naar de ontplooiing van de kunstenaar blijkt dat het blijvend sturen op instroom- en doorstroom wenselijk is. Startend creatief professioneel talent geeft aan behoefte te hebben aan ruimte voor coaching en begeleiding bij het opstarten van hun kunstpraktijk. Hier staat tegenover dat de meerderheid van de zittende huurders aangeeft geen behoefte te hebben aan advisering en begeleiding bij het uitoefenen van de beroepspraktijk. De vorm en invulling van mogelijkheden voor dergelijke coaching of advisering voor (met name) starters moeten nader bekeken en uitgewerkt worden.

Verdere uitwerking: actief sturen op doorgroei

De behoefte om nieuw aankomend talent in de stad een werkplek te kunnen bieden wordt door alle betrokken partijen onderschreven. Dit betekent dat oneigenlijk gebruik tegengegaan dient te worden, waar SAM reeds mee is gestart door het aanpassen van haar huurcontracten. De huur- en gebruikerscontracten die door SAM worden afgesloten hebben een maximale duur van vijf jaar, waarna een onafhankelijke verhuurcommissie bekijkt of de verlening oor het contract met een periode van 5 jaar gerechtvaardigd is. Deze regeling heeft er reeds toe geleid dat het aantal contracten met deze hertoetsingsclausule per 1-1-2017 circa 68% van het totaal bedroeg en per 1-1-2018 verder steeg naar 74%. Verwacht kan worden dat deze tendens zich in de toekomst voortzet. Er zal intensiever worden ingezet op doorgroei, waarbij een van de mogelijkheden hierbij het actualiseren van de procedure om in aanmerking te komen voor een atelier is, als ook de procedure voor de hertoetsing na het verstrijken van de eerste vijf jaar en de overweging om een inkomenstoets in te voeren. Tenslotte is het een mogelijkheid om de tijdelijkheid binnen het permanente bestand van ateliers te organiseren door middel van een pilot met een doorstroomhuis, zoals eerder benoemd is.

4.3 Het realiseren van een mix van functies en doelgroepen

Zoals eerder gezegd is er met name bij de starters en recent afgestudeerden veel vraag naar experiment en het mogelijk maken van mengvormen van de verschillende kunstdisciplines en –uitingen. Creatief professioneel talent, en met name de starters, geven aan behoefte te hebben aan informeel van elkaar leren om zichzelf verder te ontwikkelen als kunstenaar. Ontmoeting, interactie en samenwerking worden gezien als essentieel voor het mogelijk maken van culturele carrières. Door het ontstaan van mengvormen tussen disciplines zijn ateliergebouwen in belangrijke mate plekken waar sprake is van een mix van doelgroepen. Door ateliergebouwen ook meerdere functies toe te kennen, kan het ook voor een mix van doelgroepen interessant worden om hier te werken. Daarnaast kan dit ook belangrijk zijn voor het in balans brengen van de financiële exploitatie van het atelierbeleid.

Op dit moment kan gesteld worden dat ateliers niet per definitie broedplaatsen zijn, en dat ook de solitaire kunstenaar gefaciliteerd dient te worden. Het is echter van belang om te vermelden dat de duidelijke link naar het broedplaatsenbeleid onmiskenbaar is. Het is niet ondenkbaar dat in de toekomst de twee gedeeltelijk ineen zullen schuiven en elkaar zullen aanvullen, zoals gedaan wordt door de gemeente Amsterdam. Het sluit elkaar tenslotte uiteraard niet per definitie uit – er kan ruimte zijn voor zowel afzondering als het opzoeken van samenwerking en mengvormen. Hierdoor kunnen ateliers meer zijn dan werkruimtes alleen – ze worden plaatsen van verbinding waar mensen uit de culturele sector, de omgeving, maatschappelijke organisaties, bedrijfsleven en onderwijs elkaar kunnen vinden. Stimulerende werkomgevingen vergroten de kans op succesvolle cross-overs tussen creatieven en ondernemers en hier dient dan ook meer richting aan te worden gegeven.

Verdere uitwerking: realiseren van een mix van functies en doelgroepen

Concreet kan er bij de verdere uitwerking van het atelierbeleid in de nog te vervatten prestatieafspraken behorend bij de jaarlijkse subsidiebeschikking gedacht worden aan het opstellen van een plan met als doel het intensiveren van een mix van functies en doelgroepen, ook in het kader van het mogelijk maken van experiment en mengvormen. Er kan hierbij gedacht worden aan het fysiek realiseren van functies door ateliers en broedplaatsen binnen een te selecteren pand in elkaar te schuiven, zoals reeds gebeurt in de gemeente Amsterdam. Een dergelijke mix van functies zorgt niet alleen voor het realiseren van beleidsdoelen zoals het mogelijk maken van mengvormen en experiment en het creëren van meerwaarde voor de omgeving, hierdoor wordt ook de financiële exploitatie van de gebouwen positief beïnvloed. Een praktijkvoorbeeld is het voormalig gebouw van ACTA (Academisch Centrum Tandheelkunde Amsterdam), waar een mix is gecreëerd van bedrijfsruimtes, ateliers, horeca en (tijdelijke) woningverhuur.

5. SAMENVATTING

Uitgangspunt voor het geactualiseerde atelierbeleid sluit aan bij de hoofddoelstelling van SAM om het professionele culturele veld van Maastricht van voldoende adequate werkplekken te voorzien en daarmee te functioneren als één van de belangrijke schakels in de serie culturele ketens binnen de infrastructuur van het culturele veld. Niettegenstaande de positieve impuls die door de jaren heen aan het culturele- en creatieve klimaat en de stad is gegeven, evenals de schakeling die er reeds is, is er vraag naar meer aansluiting bij het integraal kunst- en cultuurbeleid, economisch beleid, ruimtelijk beleid en broedplaatsenbeleid. Met het geactualiseerde atelierbeleid gaan we daarom onderzoeken of en hoe wij verder kwalitatief kunnen sturen op ateliers. Dit op basis van de volgende doelen:

1. Culturele carrières mogelijk maken
2. Professioneel creatief talent faciliteren
3. Mengvormen en experiment mogelijk maken
4. Meerwaarde voor de omgeving creëren

Deze vier doelen worden ondersteund door drie pijlers die de realisatie hiervan mogelijk maken, te weten het bewaken van betaalbaarheid en continuïteit van ateliers; blijvend sturen op doorgroei; het realiseren van een mix van functies en doelgroepen. Samenvattend wordt geadviseerd:

- Ontbinding van de lastgevingovereenkomst en te vervangen door vaststelling van een meerjarige subsidiebeschikking (conform de Kunstenplanperiode) met in een jaarlijkse subbeschikking te vervatten prestatieafspraken tussen de gemeente Maastricht en SAM;
- Het opstellen van een plan van aanpak, onderliggend aan het geactualiseerde beleid, waarin onderzocht en concreet vastgelegd wordt hoe startend professioneel creatief talent het meest effectief gefaciliteerd kan worden;
- In dit plan van aanpak een nauwere verbinding te leggen met de huidige gemeentelijke beleidskaders zoals de economische visie, de nota cultuur en het broedplaatsenbeleid;
- Door het creëren van een constante voorraad tijdelijk vastgoed om de ateliers betaalbaar te houden voor zittende huurders en betaalbaar te maken voor starters, evenals continuïteit te kunnen leveren
- Het blijven sturen op doorstroom en doorgroei, waarbij nader vorm en inhoud gegeven zal worden door bijvoorbeeld te kijken naar een pilot voor een doorstroomhuis, het actualiseren van de toetsingsprocedure en de overweging om een inkomenstoets in te voeren;
- Te onderzoeken of, en zo ja, met welke strategie en middelen een intensivering ten aanzien van mengvormen en experiment mogelijk en realiseerbaar is en daarbij een connectie te maken naar het broedplaatsenbeleid;
- Te onderzoeken op welke manier meerwaarde gecreëerd kan worden voor de omgeving door bijvoorbeeld een thematische of disciplinegerichte ontwikkeling te kunnen stimuleren, waarmee tegemoet gekomen wordt aan de behoeften van (met name) startend professioneel talent;